

Засновники:

Київський університет імені Бориса Грінченка
Громадська організація «Українська академія акмеології»

Видається з 2017 року

Виходить двічі на рік

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Київського університету імені Бориса Грінченка
(протокол № 12 від 14.12.2017 р.)

Члени редакційної ради:

Гладкова Валентина Миколаївна
(головний редактор);
Власова Олена Іванівна, Міляєва Валерія Робертівна
(заступники головного редактора);
Фруктова Яна Станіславівна
(відповідальний секретар).

Члени редакційної колегії:

Аргіропулос Дімітріс (Італія), Анненкова Ірина Петрівна, Антонов Валерій Миколайович, Архипова Світлана Петрівна, Галус Олександр Мар'янович, Голобородько Євдокія Петрівна, Дроздова Ірина Петрівна, Дубасенюк Олександра Антонівна, Желанова Вікторія В'ячеславівна, Каменова Дімітріна (Болгарія), Караман Станіслав Олександрович, Кук Томаш (Польща), Луньов Віталій Євгенійович, Мачинська Наталя Ігорівна, Огнев'юк Віктор Олександрович, Омельчук Сергій Аркадійович, Полевиков Ігор Олексійович, Поясок Тамара Борисівна, Пріма Раїса Миколаївна, Рибалко Людмила Сергіївна, Сазоненко Ганна Стефанівна, Саух Петро Юрійович, Сидорчук Нінель Герандівна, Сисоева Світлана Олександрівна, Сіткар Віктор Ілліч, околова Ірина Володимирівна, Терентева Наталія Олександрівна, Хоружа Людмила Леонідівна, Чернуха Надія Миколаївна, Фруктова Яна Станіславівна.

Неперервна освіта: акмеологічні студії (Педагогічні науки. Психологічні науки): наук. журнал / за заг. ред. Гладкової В.М. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. — № 2. — 108 с.
ISSN 2523-4897

Зміст журналу присвячено актуальним проблемам досягнення вершинних результатів особистості у різні вікові періоди в контексті діяльності як традиційних, так і сучасних соціальних інститутів — родина, релігія, освіта (формальна, неформальна та інформальна), наука, засоби масової інформації тощо.

Авторами журналу є досвідчені та молоді науковці в галузі філософії освіти, педагогіки та психології.

УДК 37.0(08)

Зміст

Мачинська Н.

Цілісність образу учителя: від старійшини роду до фахівця-сучасника
(акмеологічний аспект) 4

Сергєєва В.

Категорія цінностей як об'єкт наукового аналізу у філософських, соціологічних
та психолого-педагогічних дослідженнях 11

Дуткевич Т.

Психологічні особливості становлення успіху в дошкільному дитинстві 19

Сіткар В.

Акме-орієнтири розвитку особистості сучасної дитини: субкультурний аспект 31

Платонова О.

Організаційні основи проектування соціально-виховного акме-середовища
в умовах дитячого оздоровчого табору 39

Гришук Ю.

Акмеологічний підхід до розвитку творчої обдарованості учнів 46

Анненкова І., Раскола Л.

Сучасні тенденції розвитку системи вищої освіти України 54

Дубасенюк О.

Концептуальні засади неперервної освіти в системі педагогічної підготовки
майбутніх магістрів у контексті акмеологічного підходу 62

Батечко Н.

Синергетичний і акмеологічний контексти підготовки науково-педагогічних працівників
закладів вищої освіти в умовах магістратури 70

Мельниченко О.

Сучасні вимоги до змін у компетенціях викладача вищої школи як важливий чинник
розвитку акме-особистості 77

Поясок Т., Зюман Г.

Акмеологічна спрямованість формування інформаційно-комунікаційної компетентності
майбутніх кваліфікованих робітників 83

Кучерук О.

Стратегічні орієнтири риторичної підготовки майбутніх учителів-словесників 94

Покалюк В.

Ділова гра в професійній підготовці майбутніх фахівців оперативно-рятувальної служби
цивільного захисту України 101

Мельниченко Ольга,

доцент кафедри теорії та історії педагогіки
Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидат історичних наук, доцент,
б-р І. Шамо, 18/2, м. Київ, 02154, Україна,
melnychenko@kubg.edu.ua

ORCID id 0000-0002-5297-9551

СУЧАСНІ ВИМОГИ ДО ЗМІН У КОМПЕТЕНЦІЯХ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ АКМЕ-ОСОБИСТОСТІ

У статті висвітлено зміни у компетенціях викладачів вищої школи в сучасних умовах, роль інновацій як рушійних сил та одного з основних факторів підвищення якості освіти і формування акме-особистості. Автор аналізує зміни у навчальному середовищі Європи й України, виокремлює їх тенденції. Особлива увага приділяється факторам стимулювання інновацій у навчальному процесі та показникам практичної діяльності. Розглядається нова освітня модель, що характеризується поступовим переходом від парадигми освіти, яка спирається на викладача, до освіти, спрямованої на студента; наводяться приклади практичного застосування цієї моделі під час навчання у європейських закладах вищої освіти.

Ключові слова: акме-особистість, викладач вищої школи, компетенції, інновації, якість освіти.

СОВРЕМЕННЫЕ ТРЕБОВАНИЯ К ИЗМЕНЕНИЯМ В КОМПЕТЕНЦИЯХ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ КАК ВАЖНЫЙ ФАКТОР РАЗВИТИЯ АКМЕ-ЛИЧНОСТИ

Мельниченко Ольга,

доцент кафедры теории и истории педагогики
Киевского университета имени Бориса Гринченко,
кандидат исторических наук, доцент,
б-р І. Шамо, 18/2, г. Киев, 02154, Украина
melnychenko@kubg.edu.ua

В статье освещены изменения в компетенциях преподавателей высшей школы в современных условиях, роль инноваций как движущих сил и одного из основных факторов повышения качества образования и формирования акме-личности. Автор анализирует изменения в образовательной среде Европы и Украины, выделяет их тенденции. Особое внимание уделено факторам стимулирования инноваций в учебном процессе и показателям практической деятельности в этом направлении. В статье рассматривается новая образовательная модель, которая характеризуется постепенным переходом от парадигмы образования, опирающегося на преподавателя, к образованию, направленному на студента; приводятся примеры практического применения этой модели при обучении в европейских высших учебных заведениях.

Ключевые слова: акме-личность, инновации, качество образования, компетенции, преподаватель высшей школы.

MODERN REQUIREMENTS FOR CHANGES IN COMPETENCIES OF TEACHER OF HIGHER EDUCATION AS IMPORTANT FACTOR OF DEVELOPMENT OF ACME-PERSONALITY

Olga Melnychenko,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor

Associate Professor of the Department of Theory and History of Pedagogy

Borys Grinchenko Kyiv University

18/21. Shamo Blvd, Kyiv, 02154, Ukraine

melnychenko@kubg.edu.ua

The article is devoted to changes in the competence of teachers of higher education in modern conditions, as well as the role of innovations as driving forces and one of the main factors for improving the quality of education and acme-personality development. The author analyzes the changes in educational environment of Europe and Ukraine, highlights their tendencies. The author gives special attention to factors of stimulation of innovations in educational process and to indicators of practical activity in this direction. The article considers a new educational model characterized by a gradual transition from a paradigm of education, based on a teacher, to education aimed at a student; gives examples of practical implementation of this model into educational process of European higher education institutions.

Definition of the concept of academic staff — teachers of higher education — at first glance seems a rather simple problem. However, this category includes a rather heterogeneous group of people, even in one country, not to mention other European countries. The research indicates that academic staff can be fragmented and segmented in the following areas: employment status, level, type of main activity (research, training, and management), age and gender, etc. Such a differentiation intended to make knowledge production more and more complex and specialized in the field of society, and requirements for higher education institutions are diversified and growing, which in turn affects the teachers of higher education and the tasks they must perform.

It is a question of qualitative change of the main functions of the teacher of higher education — study and research. In modern conditions of higher education development, it is not possible to imagine a university education without the combination of teaching and research, the practical orientation of the educational process, which perceived by society or entrants as an essential and additional characteristic of the institution. Thanks to the academic staff, who provides the learning process not only through the transfer of knowledge through learning, but also as the development of new knowledge through research, there is a transition to a new quality. Through this approach, students learn in an environment that permeated with practical experience and research by their teachers. In turn, the development of such a medium stimulated by discussing certain aspects with students and considering their issues and ideas.

However, in this important educational process variable, there are also negative side effects: an increase in the number of students in almost all higher education institutions does not allow students to be equally involved in research on a research basis, without taking into account the forms of education (correspondence, distance, etc.). In addition, although traditional universities often emphasize the research function of academic staff, new higher education institutions, and especially universities of applied science, have limited scientific potential they focus on their pedagogical roles. One can say that the mass of higher education has increased the differentiation of the academic and research roles of high school teachers, and not their greater complementarity.

The author is a participant of the project of the Visegrad International Fund "High School Teachers Competences in Change", which is devoted precisely to the study of existing models of the competences of high school lecturers, both European and international, as well as the identification of correlating variables that influence the professional activity of educators. To do this, four partner countries conduct questionnaires among teachers and students for a co-developed diagnosis. The main purpose of this survey is comparative analysis of the essence and state of development of the competences of high school lecturers in partner countries. The result of the project, which designed for a year, will be the definition of a set of competencies that meet the quality criteria and correlate variables in society and in education, as well as the development of proposals for improving the quality of professional activities of academic staff. The unification of approaches to the assessment of the competence levels of academic staff in Ukraine and in the partner countries will promote the fair and effective selection of educators and their self-improvement, as well as approaching acme-personality.

Key words: acme-personality, competencies, innovation, teacher of higher education, quality of education

Вступ. В останні роки під впливом національних та міжнародних подій сектор вищої освіти зазнав глибоких змін. Поряд зі зростанням кількості студентів та різноманітністю форм навчання освіта стає все більш диференційованою, це стосується як організації освітніх установ, так і навчальних програм. Хоча держава як і раніше відіграє вирішальну роль у регулюванні та координації вищої освіти, спостерігається поступовий відхід від суворого централізованого контролю до нових форм управління та впливу, зокрема через нові моделі фінансування та системи забезпечення якості освіти. Крім того, інтернаціоналізація вищої освіти також сприяє структурним змінам в освітній сфері, зокрема щодо розробки навчальних програм, забезпечення якості та мобільності студентів та викладачів.

Зміни у сфері вищої освіти пов'язані перш за все із появою нових спеціальностей та спеціалізацій, очікуваннями випускників щодо певного статусу та ролі своєї діяльності, а також компетенції академічного персоналу, тобто безпосередньо викладачів вищої школи, які й забезпечують якість освіти. Такого ж висновку дійшла і Європейська комісія з модернізації вищої освіти, визначивши, що «якість реформи та модернізації вищої освіти Європи залежать від компетентності та мотивації викладачів та дослідників» (Modernizations of Higher Education, 2017, p. 5).

Мета статті — висвітлити сучасні зміни у компетенціях викладачів вищої школи і роль інновацій як рушійних сил та одного з основних факторів підвищення якості освіти та формування акме-особистості. Ідея статті напряму пов'язана з виконанням міжнародного проекту Вишеградського фонду за темою «Компетенції викладачів вищої школи в добу змін» № 21720008, який виконується кафедрою теорії та історії педагогіки Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка сумісно з Сілезьким університетом в Катовіце (Польща), Університетом Острави (Чехія) та Університетом Матея Бели в Банській Бистриці (Словаччина).

Визначення поняття академічного персоналу — викладачів вищої школи — на перший погляд здається простою проблемою. Однак до цієї категорії належить достатньо неоднорідна група людей навіть в межах однієї країни, не кажучи вже про інші. Дослідження вказує на те, що академічний персонал може бути фрагментованим та сегментованим за такими напрямками: статус зайнятості, рівень, тип основної ді-

яльності (дослідження, навчання, управління), вік, стать тощо. Така диференціація викликана тим, що виробництво знань стає дедалі більш складною та спеціалізованою сферою суспільства, а вимоги до вищих навчальних закладів диверсифікуються та зростають, що відбивається у свою чергу на викладачах вищої школи та завданнях, які вони повинні виконувати.

Насамперед йдеться про якісну зміну основних функцій викладача вищої школи — навчання та дослідження. У сучасних умовах розвитку вищої освіти неможливо уявити собі університетське навчання без поєднання викладання та дослідження, практичного спрямування навчального процесу, що сприймається суспільством або абітурієнтами як суттєва та додаткова характеристика установи. Завдяки академічному персоналу, який здійснює навчальний процес не тільки на основі передання знань через навчання, але й як вироблення нових знань через дослідження, відбувається перехід до нової якості. Завдяки такому підходу студенти навчаються в середовищі, пронизаному практичним досвідом та дослідженнями своїх викладачів. У свою чергу розвиток такого середовища стимулюється шляхом обговорення окремих аспектів зі студентами та розгляду їхніх запитань та ідей.

Однак у цій важливій змінній навчального процесу існують і негативні побічні моменти: збільшення кількості студентів майже у всіх закладах вищої освіти не дає змоги в рівній мірі залучати їх до навчання на дослідницькій основі, і це без урахування форм навчання (заочної, дистанційної тощо). Крім того, хоча традиційні університети часто підкреслюють дослідницьку функцію академічного персоналу, нові вищі навчальні заклади, особливо університети прикладної науки, мають обмежений науковий потенціал, до того ж зосереджений на своїй педагогічній ролі. Можна сказати, що масовість вищої освіти призвела до посилення диференціації навчальних та дослідницьких ролей викладачів вищої школи, а не до більшої їхньої взаємодоповнюваності.

Як зазначалося раніше, інновації в сучасному світі є рушійними силами змін як у суспільстві в цілому, так і у сфері вищої освіти зокрема. Саме інновації можуть бути одним з основних факторів підвищення якості навчання, якщо вони підтримуються на інституційному рівні управління освітніми закладами.

Інновації в навчальному процесі сьогодні можуть стимулюватися низкою факторів, як-от:

- поєднання навчання та дослідження;
- практичне спрямування навчального процесу;

— тиск з боку роботодавців та студентів (враховуючи збільшення частки тих, хто навчається протягом усього життя) щодо якості та результатів навчання, які відповідали б корпоративним та суспільним вимогам, включаючи такі навички, як критичне мислення, самоуправління, робота в команді та комунікації, а також технічні та спеціальні навички;

— інтернаціоналізація освіти, яка стимулює зміни та інновації у навчанні, забезпечуючи вплив на нові та існуючі практики;

— адаптація до потреб працюючих студентів (для запобігання відсутності студентів в аудиторії);

— зміна професії студентами або отримання другої спеціальності паралельно з першою, що відбивається у змісті запропонованих програм та педагогічних методах (Hénard F, Roseveare D. September 2012).

Зазначені фактори допомагають закладам вищої освіти мислити поза межами традиційних підходів та відповідати на нові виклики. Розробка успішних інновацій та забезпечення їхньої імплементації вимагає відповідного рівня управлінського мислення та можливостей. Передусім це пов'язано з високим рівнем узгодженості дій адміністрації навчального закладу та викладачів.

Як свідчить європейський досвід, під час впровадження інновацій у процес навчання заклади вищої освіти можуть стикнутися з певними ризиками. Наприклад, перебування в режимі безперервної зміни може призвести до невизначеності щодо якості та ідентичності установи. Крім того, процес інновацій може не лише лякати потенційних студентів та викладачів, але й зробити вищу освіту менш доступною (наприклад, висока технологія не є загальнодоступною, і це може стати несприятливим чинником для деяких студентів). Значні нововведення потребують ретельного попереднього аналізу та постійного моніторингу непередбачених наслідків. Деякі інновації також можуть мати ненавмисні або несподівані наслідки в інших сферах або взагалі відхилятися від задуму, якщо не будуть своєчасно внесені зміни до освітньої політики та практики.

Аналіз європейських літературних джерел з теми дослідження дає змогу виокремити показники практичної діяльності, які заохочують викладачів та студентів бути активними новаторами:

— запровадження експериментів та інновацій у практику навчання із зазначенням, що експерименти, які зазнають невдачі, також є важливими можливостями для навчання;

— залучення студентів до розробки, впровадження та оцінки інноваційних навчально-методичних досліджень;

— залучення до розробки, впровадження та оцінки програми навчання зовнішніх зацікавлених сторін, таких як роботодавці та місцеві громади;

— заохочення інновацій в усьому закладі вищої освіти, в тому числі через багатопрофільні міждисциплінарні проекти;

— винагороджування інноваційних проектів належним чином;

— створення у навчальному закладі середовища для вільного виявлення вірувань, думок, цінностей, традицій та звичок, що сприяє розвитку критичного мислення та толерантного ставлення до іншої думки;

— участь адміністративного і технічного персоналу університету у розробці та впровадженні інноваційних практик у навчальний процес;

— моніторинг впровадження інновацій в навчальний процес для управління ризиками та врахування особливостей людської взаємодії (виявлення перешкод та ситуацій «втоми від інновацій») (Modernizations of Higher Education, 2017, p. 27).

Перераховані показники водночас є й критеріями нової освітньої моделі, яка спрямована на навчання протягом усього життя й складається з поступового переходу від парадигми освіти, що спирається на викладача, до освіти, спрямованої на студента.

Характерними для цієї моделі є такі чинники:

1) трансверсальність навчального плану в межах всього цілісного навчання (теоретична, евристична та аксіологічна);

2) гнучкість часу, простору та змісту, що базуються на функціонуванні університетської системи;

3) розробка нових форматів навчальних посібників, а також забезпечення гнучких методів їх використання (Martina Blašková, Rudolf Blaško, 2014, p. 463–465).

Для цієї моделі в європейському освітньому середовищі було розроблено навчальну програму з акцентом на інтегрований підхід до вмінь та навчальний посібник, що був створений саме для цієї мети.

Академічна трансформація європейської університетської освіти включає три напрямки:

— комплексне інноваційне мислення;

— дослідження інновацій та інформаційних технологій;

— розробку навчальних матеріалів та польових досліджень завдяки інноваційним методам.

Одним з головних моментів інноваційного навчання є зміна ролі викладача таким чином, щоб заохотити студента розвивати самостійні навички навчання, а також визнання того, що робота в аудиторії вимагає від всіх її учасників постійного оновлення та засвоєння нових навичок, знань та уявлень. Показати, як діє ця модель інноваційного розвитку в освіті, можна на прикладі Університету прикладної науки в Фінляндії, одним з обов'язків якого є підтримка регіонального розвитку, що сьогодні означає підтримку інновацій. Різні проекти досліджень і розвитку університету мають на меті сприяння створенню благополуччя у навколишньому середовищі. Метою інноваційної педагогіки є забезпечення того, щоб незалежно від навчальної програми чи навчального курсу всі випускники, на додаток до дисциплінарної компетенції, також отримали інноваційні компетенції. Таким чином, ми говоримо про те, що студенти можуть брати участь у різних інноваційних процесах у своїх майбутніх справах і, можливо, почати створювати інновації вже під час навчання.

Потрібно підкреслити, що вищезазначену модель підтримали не лише європейські університети, а й вищі азійського регіону. Наприклад, модель інноваційного розвитку в освіті розвиває Університет прикладних наук Туреччини (TUAS). Концепція інноваційної педагогіки вперше з'явилася на багатопрофільному факультеті технологій навколишнього середовища та бізнесу саме в цьому університеті. Пізніше вона стала офіційним педагогічним підходом, який згадується в стратегії TUAS, що діє на всіх шести факультетах університету.

Як уже зазначалося, інноваційна педагогіка спирається на міцні зв'язки та співпрацю між освітою, дослідженнями, розвитком та професійним життям. Основна ідея полягає в тому, щоб дати студентам можливість працювати над власним проектом і таким чином навчити їх визначати свої цілі та шляхи для їх досягнення. Обов'язковою умовою інноваційної педагогіки є заохочувальне й толерантне середовище, що сприяє різноманітності та забезпечує взаємодію усіх учасників навчального процесу. Крім того, навчальна програма повинна бути гнучкою, щоб студенти могли робити особистий вибір. Все це сприятиме розвитку нових методів навчання, необхідних для покращення індивідуального мислення та розвитку інноваційних ідей серед студентів.

Слід зауважити, що перехід на нову освітню (інноваційну) модель можливий лише за дотримання таких умов: а) постійно діюча про-

грама індивідуального розвитку викладачів за допомогою прикладних дослідницьких проектів з викладання та навчання; б) сприяння інституційним змінам стосовно практики навчання з боку керівництва вищих навчальних закладів. Проекти можуть бути як постійними, так і тимчасовими, відповідно до мети інституційних змін. Тому вибір проектів здійснюється членами університетської спільноти (викладачами, асистентами, студентами) та враховує низку критеріїв, що містять можливість його відтворення незалежно від того, де він був розроблений. Наведемо приклади таких проектів у 2013–2017 рр.:

- регіональна (місцева) робота для студентів магістратури з політології;
- лабораторія профілактики злочинності для студентів кримінології;
- проектне навчання в літературній теорії;
- блок-модуль для навчання студентів факультету громадського здоров'я;
- веб-сайт для педагогічного розвитку персоналу клініки;
- дистанційне навчання студентів давньогрецької мови;
- комп'ютерне середовище для рефлексивного навчання.

За оцінкою цих проектів з боку викладачів закладів вищої освіти, мету сприяння інституційним змінам було досягнуто. Так, на думку викладачів, участь у проектах допомогла розвинути інноваційні навички, підвищити рівень мотивації до викладацької роботи, сприяла формуванню нового рівня стосунків у співпраці з колегами та дозволила вдосконалити навчальний досвід студентів.

Вищезгаданий проект Вишеградського міжнародного фонду «Компетенції викладачів вищої школи в добу змін» присвячений саме дослідженню існуючих моделей компетенцій викладачів вищої школи як європейських, так і світових, а також виявленню корелюючих змінних, що впливають на професійну діяльність освітян. Для цього чотири країни-партнери проводять анкетування серед викладачів та студентів за сумісно розробленою діагностикою. Основною метою цього опитування є компаративістський аналіз сутності та стану розвитку компетенцій викладачів вищої школи в країнах-партнерах. Результатом реалізації проекту, який розрахований на рік, буде визначення комплексу компетенцій, які відповідають критеріям якості та корелюють змінні процеси в суспільстві та в освіті, а також розроблення пропозицій щодо підвищення якості професійної діяльності викладачів вищої шко-

ли. Уніфікація підходів до оцінки компетентнісних рівнів викладачів вищої школи в Україні та в країнах-партнерах сприятиме справедливому та ефективному відбору кадрів освітян та їхньому самовдосконаленню, наближенню до акме-особистості.

Висновки. Суттєві зміни в компетенціях викладача вищої школи сьогодні пов'язані з інноваціями в суспільстві та в сфері освіти зокрема. Зростання кількості студентів та різноманітності форм навчання робить сучасну

освіту ще більш диференційованою. Інтернаціоналізація вищої освіти також сприяє структурним змінам в освітній сфері, зокрема щодо розробки навчальних програм, забезпечення якості та мобільності студентів та викладачів. Все це викликає якісну зміну основних функцій викладача вищої школи щодо навчання та дослідження. На допомогу сучасному викладачеві може прийти інноваційна педагогіка, яка сприяє створенню нової якості навчання, професійному та акме-особистісному розвитку.

REFERENCES

1. Modernizations of Higher Education in Europe: Academic Staff — 2017. Eurydice Report.
2. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 167 p.
3. Hénard F, & Roseveare D. Fostering Quality Teaching in Higher Education: Policies and Practices. September 2012. An IMHE Guide for Higher Education Institutions.
4. Blašková, M., & Blaško, R. Competences and Competence Model of University Teachers. *Procedia (Social and Behavioral Sciences)* no. 159, 2014, p. 457–467, doi:10.1016/j.sbspro.2014.12.407.